

A selmecbányai főiskola menekülése 1918/19-ben a korabeli sajtó tükrében

DR. FRICZ-MOLNÁR PÉTER



Az 1918/19-es évek Magyarország, Selmecbánya és az ottani főiskola életében is sorfordítóak voltak. Ez a tanulmány bemutatja a korabeli sajtó alapján, figyelemmel a visszaemlékezésekre is, hogy miként menekült a selmeci főiskola az ősi fészekből. A korabeli tudósítások alapján az egykori áldozatok és hősök – a főiskolai polgárok: a tanárok és a hallgatók – embert próbáló küzdelmei közepette érezzük magunkat. Áldozatok voltak, mert el kellett hagyniuk az ősi diákvárost, de hősként viselkedtek, hisz átmentették, amit lehetett: az ingóságok egy részét és a selmeci szellem teljességét. Ezért is megérdemlik, hogy emlékezzünk róluk és a nem hétköznapi eseményekről.

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola menekülésének 2018-ban volt 100. évfordulója kapcsán számos megemlékező rendezvénysorozatra került sor Selmecbányán, Sopronban vagy Miskolcon. Az első világháborút követően Magyarország területi egységének megbontásával a méltán híres főiskolának el kellett hagynia az ősi bányavárost.

A menekülés történetét 1930-ban *Krug Lajos* Tüzek a végeken könyvében,¹ illetve 1931-ben *Szita Dezső*, az elvonulás volt szervezője² és *Bakos József*³ egyaránt ismertette. Ezen túlmenően az utókor rendelkezésére állnak – további korabeli forrásokként – *Vitális István* főiskolai tanár naplórészlete,⁴ *Lichner József* főiskolai rektori titkár,⁵ *Fekete Zoltán* erdőmérnök,⁶ főiskolai tanár visszaemlékezései, valamint *Gál Péter József* Selmeci-soproni diákélet – Visszaemlékezések⁷ könyve. Foglalkozott a témával egy⁸-egy⁹ tanulmányában *Sági Éva* és ifj. *Sarkady Sándor*¹⁰ is, amely publikációk szintén fontos adalékok az akkori események kapcsán.

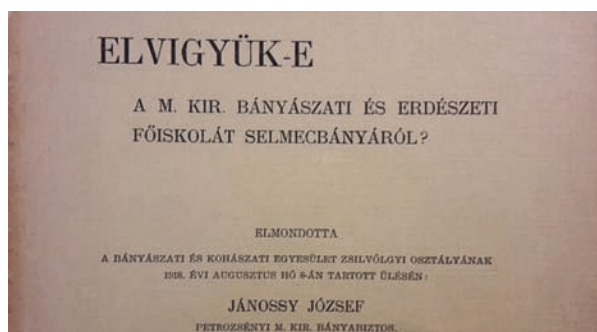
A jelen tanulmány a korabeli – 1918 őszétől 1919 tavaszáig az – országos napilapokban és szaklapokban megjelent cikkek, tudósítások és közlemények feldolgozásával kíván további adalékként szolgálni a főiskola történetének legszomorúbb eseményéhez, a kényszerű költözéshez és az átmeneti hontalansághoz, fejet hajtva ezzel is a nagy múltú intézmény és annak akkori hős vezetői, hallgatói előtt. A tanulmány időrendi váz mentén ismerteti a főiskola exodusával kapcsolatban a korabeli sajtóban megjelent tudósításokat, szükséges mértékben kitérve a visszaemlékezők közléseire is, hogy az egyes újsághírek jobban érthetőek és elhelyezhetőek legyenek az akkori selmeci események láncolatában.

1918 nyarán

A háborús évek alatt a főiskolai ifjúsági egyesületi élet is lehanyatlott. Az ifjúsági kör és az atlétikai klub működése mellett szünetelt a sportlövő klub, a zászólalj, a zene- és énekkör, valamint a Széchenyi Szövetség.¹¹ Még tartott a háború 1918 nyarán, amikor sor került az utolsó selmeci valétálásra és „akkor muzsikálta *Balogh Laci* bandája utoljára Selmecen a

„Ballag már a vén diák” bús dallamát.”¹² Az 1918-ban valétált hallgatók tablóján jól látható, hogy a végzősök nagy többsége a háborúban számos kitüntetést kapott. Az 1918. évi főiskolai valétatabló komor, fekete színű, szinte gyászos hangulatú, és a korábbi évek gyakorlatától eltérően szakmai vagy városi jelképek sem köszönnek vissza.¹³ 1918-ban talán még kevesen gondolták, hogy az az évi ballagási menet volt az utolsó Selmecen, de ne szaladjunk ennyire előre.

Az idő tájt a fővárosban *gróf Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter egy országgyűlési felszólalásában a selmeci főiskola sorsát illetően vészjósoló szavakat mondott: „Okvetetlenül szükségesnek tartom tehát még egy műegyetem létesítését (Helyeslés) még pedig az adott viszonyok közt lehetően Kassán. Kassára gondolok e kérdésben annál is inkább, mert tudomásom szerint a földművelésügyi miniszter úr a selmeci erdészeti és bányászati főiskola Kassára való áthelyezését kívánja.”¹⁴ Ez nem maradt szó nélkül, ugyanis *Czobor László* selmeci országgyűlési képviselő egy interpelláció keretében „fölszólalt az ellen a szándék ellen, hogy a selmeci bányászati és erdészeti főiskolákat kitelepítsék és a kassai műegyetem részévé tegyék.”¹⁵ Az interpellációra *Wekerle Sándor* miniszterelnök – az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület (OMBKE) 1892. évi selmeci alapításánál és egyidejűleg az Erdészeti Palota ünnepélyes átadásánál a kormány képviselőjében eljáró akkori pénzügyminiszter, 1894 óta selmeci díszpolgár¹⁶ –



I. kép: A könyv címében foglalt kérdés szakmai (tanári) körökben időről időre előkerült, de a *Felvidék* cseh csapatok általi megszállása a kérdést végleg eldöntötte (forrás: szerző magánarchívumából)

kijelentette, hogy „szakszerű szempontból nincs a kérdés még tisztázva; a minisztertanács ezzel még nem foglalkozott, sőt a Pénzügyminisztérium szakközegei a leghatározottabban állást foglalnak ez áthelyezés ellen.”¹⁷ *Jánossy József* petrozsényi bányabiztos 1918 augusztusában az *Elvignyük-e a M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskolát Selmecebányáról?* című Selmeceen kiadott füzetében az áthelyezés ellen foglalt állást.

1918. szeptember és október

Ezzel azonban a menni-maradni kérdés nem szűnt meg, ugyanis 1918. szeptemberben az OMBKE „*Zsigmondy Árpád* elnöklésével tartott közgyűlésén foglalkozott a selmecebányai erdészeti és bányászati főiskola áthelyezésének és fejlesztésének kérdésével. Az elnöki megnyitó után *Vajk József* szólalt föl és a bányamérnököket politikai mozgalmakban való részvételre szólította föl, mert érdekeik megóvására parlamenti képviselőre van szükségük. *Barlay Béla dr.* főiskolai tanár részletesen megokolt beszédében a selmeci főiskolának Kassára való áthelyezését és az ott föllábitandó műegyetemmel való egybekapcsolását sürgette, főként a selmecebányai hátramaradt viszonyok miatt, amelyek minden fejlődést lehetetlenné tesznek. Ugyanezt az álláspontot képviselte a főiskola tanári karának és ifjúságának nevében *Kövessy Antal dr. rektor. Roth (Flóris: a szerző megjegyzése)* alelnök bejelentette, hogy a salgótarjáni osztály legutóbb tartott ülésén a főiskolának Budapestre való áthelyezése mellett döntött. *Jánossy József* ezzel szemben a főiskolának Selmecebányán való maradását kérte. *Czobor László* Selmecebánya országgyűlési képviselője védelmébe vette a várost, melyet szerinte igaztalanul bántanak, és beszéde végén a főiskolai tanároknak a műegyetemi tanárokkal való egyenrangúsítására tett indítványt. Több fölszólalás után a közgyűlés negyvenhét szóval harminckettő ellenében elfogadta az egyesület választmányának azt a javaslatát, mely a főiskolának jelenlegi helyén való megmaradását kéri, továbbá, hogy a főiskolának műegyetemmé való fejlesztése érdekében küldöttségileg emlékiratot nyújtsanak át a kormánynak.”¹⁸

A főiskola selmeci léte feletti szeptemberi viharfelhők elvonulása után a cseh területszerzési törekvések és a spanyolnátha képében újabb fenyegető veszélyekkel szembesült a város és környéke. Ugyanakkor „a hegybányai keresztény szociális bányamunkások október 6-án, vasárnap délelőtt Hegybányán, a selmecebányai bányamunkások pedig vasárnap délután Selmecebányán nagyszabású szervezkedő és a cseh területi aspirációk ellen tiltakozó gyűlést rendeztek. Mindkét gyűlés szónoka *Székely János* központi szervezeti titkár, *Zachár Ádám* plébános és *Jankovich Ferenc* volt.”¹⁹ A cseh aspirációt a „tót nép ellen irányuló merényletnek” minősítették. Mindeközben egy főiskolai tanári értesítés a békétlen, feszült hangulatban a teljes békességre, a régi időkre utalt, miszerint *Dr. Mihalovits János* „értesíti az érdekelt hadbavonult

főiskolai erdőmérnök-hallgatókat, hogy a múlt tanévi előadások folyamán jelzett „Magyar Erdészeti Jog” című munkája első kötetének első füzeté már megjelent. A második füzet f. évi december hóban fog a sajtó alól kikerülni. A két füzet csak együttesen és kizárólag a szerzőnél (Selmecebánya, Főiskola) 16 korona előleges beküldése mellett rendelhető meg.”²⁰

Selmecebányát időközben, október 22-én tragikus veszteség érte, mert aznap – a tomboló spanyolnáthajárvány közepette – elhunyt a város 1907 óta polgármestere, a magyar érzelmű *Horváth Kálmán*, volt városi rendőrkapitány.²¹ Az ősi bányaváros rossz pillanatban maradt erélyes magyar vezető nélkül.

1918. november

Az október 6-án megkezdett főiskolai előadások november 27-éig tartottak, mert az oktatást a többek között öt főiskolás halálát²² is okozó spanyolnáthajárvány miatt fel kellett függeszteni.²³ Emellett sötét árnyként borult a főiskolára, hogy számos hallgatója nem tért vissza a harcmezőről, mert a háborúban elhunytak vagy eltűntek.²⁴ Szokatlan volt ez a szemeszter még annyiban is az előző évekhez képest, hogy – a fővárosban kitört őszirózsás forradalom miatt – a tanárok és a főiskolások polgárőrséget, illetve járőrszolgálatot is elláttak. *Szita Dezső* visszaemlékezéséből tudható, hogy a főiskolai ifjúság – majdnem kizárólag tanulmányi szabadságon volt tartalékos tiszt – a Selmecebányán állomásozott cseh-lengyel tüzérkadert leszerelte, és így jelentős hadianyaghoz jutott.

Ennek részleteivel kapcsolatban hívjuk segítségül a fővárosi forradalom selmeci hírhozója, *Bakos József* emlékeit: „A tisztí gyűlés helyett a Főiskolára mentem. A zsúfolt matézisteremben (a bányászati épület földszinti VIII. termében: *a szerző megjegyzése*)²⁵ el kellett mondanom hozott híreimet a pesti eseményekről, és azt is, hogy mi vár most a selmeci ifjúságra. A városi tanács részéről Vörös főjegyző (*Vörös Ferenc* aljegyző, tiszteletbeli főjegyzői címmel: *a szerző megjegyzése*) és többen mások jelentek meg. Rövidre fogott beszámolómat a teljesen megtelt terem néma csendben hallgatta. Nyilvánvaló volt és azonnal megértésre talált az, hogy egyedül a főiskolai ifjúság, akik majdnem mind szabadságos katonák és főleg fiatal tisztek voltunk, csak mi lehetünk egyedül hivatottak Selmece város biztonságos békéjéről és rendjéről gondoskodni. Rá kellett mutatnom arra, hogy a két honvédszázad tót katonái és a galíciai hegyi tüzér ezred ... beláthatatlan veszélyt hozhat a városra. Ezt újból és újból ismételnem kellett a két század *Tekula* nevű főhadnagyával szemben, és erélyesen hangsúlyoznom ... Amint láttam, hogy a főhadnagyot kivéve mindenki természetesen egyetért velem, kiszöktem a teremből ... 5-6 tetre kész, elszánt és megbízható barátommal (akik nevére sajnos már nem emlékszem). Lesiettünk a német templom melletti közeli piarista gimnázium épületébe, a két tót század laktanyájába azzal, hogy a két emeleten ketten-ketten és a földszinten eloszolva és

összegyűjtve a katonákat, meghirdetjük, hogy mindenki a csajkájával azonnal menjen le az udvarra menázsihoz. ... És azután délután mindenki megkapja a menetlevelét, mehet haza. A háborúnak vége van! Ezt simán, nagy ámulattal tudomásul vették. Szándékunk így nagyon egyszerűen sikerült. Amikor percekben belül mind elhagyták az épület egészét, a bejáratot bezárva a fegyvereket és a lószert összegyűjtöttük. A két századot tehát fegyvereitől megszabadítva hiánytalanul az ifjúság kezére sikerült juttatnunk az összes fegyvert.”²⁶

Bakos József fenti soraival összhangban Popper József bányamérnök visszaemlékezéséből további részleteket tudhatunk meg a leszerelésről: „Dvorzsák (Henrik selmecbányai bányahivatali főmérnök:²⁷ a szerző megjegyzése) főtanácsos felvetette a polgárőrség felszerelésének és a helybeli cseh ezred leszerelésének kérdését. S miután a trencsényi tót honvédkarhatalom hűségéről parancsnoka biztosított bennünket, az ifjúság teljhatalmú katonai parancsnokává Szikorszky Zoltán tartalékos tüzérfőhadnagy főiskolai hallgatót választotta meg. Ezután a hallgatóság bevonult a régi kath. gimnáziumba, ahol a honvéd bányakarhatalom székel, és követelte a készenlében levő fegyverek kiosztását. Egy másik bizottság pedig bement a fehérneműgyárban székelő 38. cseh hegyi tüzérezred parancsnokához, felszólította a kaszárnya átadására és felajánlotta neki lakhelyül a főiskolai kör vendégszobáit a Fritz-házban,²⁸ további intézkedésig. A legénységet leszereltük, s a főiskolai őrség vette át a raktárak és laktanya őrzését. Délután hűséget esküdtünk a Nemzeti Tanácsnak.”²⁹

A további eseményeket illetően adjuk át a szót Szita Dezsőnek: „Ezenkívül Léváról és Budapestről szereztünk gépfegyvereket. A tüzérkáder lengyel ezredese feltette a magyar kokárdát és rektorunk (Réz Géza: a szerző megjegyzése) vendégszeretetét élvezte. A legénységet átvizsgálás után vasútra ültettük. A tisztek és továbbszolgáló altisztek maradhattak. Csak mikor egyik cseh százados egy selmeci úri családnál eldicsekedett, hogy nem sokáig lesznek már urak a főiskolások, mert ők jönnek, utasítottuk ki őket is a városból. Eredetileg 24 órai terminust adtunk nekik, de ezt kérelmükre 48 órára hosszabbítottuk meg. Ezek bosszújával nekünk mindig számolnunk kellett, de azzal is, hogy ismerik létszámunkat, felszerelésünket és az egész vidéket, s így majd megfelelő erővel jönnek vissza Selmecbánya ellen. Mint ahogy nem egyszer brigádokkal akartak bennünket ijesztgetni. Csak-hogy mi nem voltunk olyan ijedősek. Már a selmecbányai katonai és nemzeti tanács, melyben ketten főiskolai hallgatók voltunk a legkisebb személyek, elhatározta, hogy még nagy cseh túlerővel szemben is védjük a várost. Engem pedig november 15-én Pozsonyba küldtek a kerületi katonai parancsnokhoz, hogy mindent beszéljek meg vele. November 21-én éjjel érkeztem vissza Selmecbányára anélkül, hogy a kerületi katonai parancsnokot láthattam volna.”³⁰

November 10-én a főiskolai hallgatók egy tíztagú katonatanácsot alakítottak,³¹ amely városvédelmi és

rendfenntartó feladatokat látott el. Bakos József szerint ekkoriban „mindenkire – a nagy bizonytalanságban – nehéz és mozgalmas napok következtek. A főiskolai tanács és az ifjúság, a városi tanács és a lakosság egyaránt lázban állott. De a nyugalom és fegyelem mégis csodálatos volt. A lakosság érezte, hogy az ifjúság kellő biztonságot nyújt. ... Az ifjúság erősebb járőrei, biztonság és hírszerzés végett Garamberzencén és Körmöcbányán túl, északra igyekeztek eljutni, nehogy a csehek megleljenek. A tűzoltó őrszobán, a felső cukrászda és a Bogyá (János: a szerző megjegyzése) vendéglő mellett Réz Lola férje, Kosáry (János, Réz Géza rektor veje: a szerző megjegyzése) tanár fészkelte be magát, és onnan látta el az ifjúság őrszolgálatát.”³²

Szita Dezső erről a következőket írta: „Selmecbányát éjjelenként rendes tábori őrsők védték. Azonkívül a városban gépfegyveres készségünk volt. Selmecbányán a forradalmat csak hírből ismerték. Egy ablakot sem mertek beütni, de a vicinálisunkon sem, mellyel jövet-menet Garamberzencéig őrségünk utazott, Selmecbánya polgársága ezért titokban tízezer koronát (mai értéken 3 760 000 forint:³³ szerző megjegyzése) gyűjtött részünkre, amit mi csak úgy fogadtunk el, hogy alkalomadtán jótékony célra fordítjuk. Valóban 3 spanyolnáthában elhalt bajtársunk díszes temetésére adtuk. Természetesen Selmecbányán kívül védtük az egész vidéket 20-22 km-es kerületben. Védjük a híres szentantali Coburg kastélyt is, ahol Ferdinánd bolgár cár is gyakran tartózkodott.”³⁴

Ekkoriban mindenki szervezkedett, szervezkedtek a főiskolai tanárok és hallgatók, szervezkedtek a csehek, és Selmecen ellenük is mozgolódtak. Budapesten, a Pénzügyminisztériumban és a Földművelésügyi Minisztériumban november közepén borulatóak voltak, és ott is egy szervezkedés kezdett kibontakozni: a főiskola értékeinek, ingó vagyonának (pl. berendezéseinek, könyvtárának, laboratóriumi eszközeinek) kimenekítése került előtérbe.



2. kép: A főiskola műemlék könyvtárából származó akadémiai exlibris jelölésű szakkönyvrégiség (forrás: Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár)

Ennek megfelelően egy 1918. november 14-én kelt levélben a pénzügyminiszteri tisztséget ideiglenesen betöltő *gróf Károlyi Mihály* miniszterelnök rendeletéből arra utasították a főiskola rektorát, *Réz Gézát*, hogy „komoly veszély esetén, további rendelkezés bevárása nélkül is tegyen meg minden szükséges intézkedést a legfontosabb és legértékesebb iratok és tárgyak idejekorán való megmentésére.” Hasonló szellemben, 1918. november 21-én *Péchy Kálmán* miniszteri tanácsos által aláírt levélben Buza Barna földművelésügyi miniszter utasítása szerint „Szükség esetén az államvagyon biztonságba helyezése iránt a lehető intézkedések idejében megteendők.”³⁷ A miniszteri rendelkezések címzettje, *Réz Géza* főiskolai rektor a december elején Selmeceen megalakított Radikális Párt (az akkori kormánypart) helyi elnöke³⁸ és egyben a helyi nemzeti tanács vezetője³⁹ is volt.

Időközben a városi nemzeti tanács sem tétlenkedett, mert másnap, november 22-én kimondta, hogy „Selmec- és Bélábánya város polgárai továbbra is a Magyar Állam területéhez akarnak tartozni, s minden ezzel ellenkező mozgalom ellen a leghatározottabban tiltakoznak.”⁴⁰ A miskolci Reggeli Hírlap *Jászi Oszkár* miniszter november 30-ai, a cseh-szlovák küldöttekkel történt – és Selmeceet érintő – tárgyalásairól vészjósló hírt közölt: „Hontból két járás lesz tót, ezenkívül Korpona, Selmece- és Bélábánya városok.”⁴¹

1918. december

Elérkeztünk tehát 1918 decemberéhez, amikor a karácsonyi örömteli készülődés, a békés advent helyett a főiskola – Selmec városával együtt – a bizonytalan jövő nyomasztó lázában égett. Ennek következtében a Jászinak címzett, a fővárosba küldött kétségbeesett segélykiáltás december 7-én így szól: „Selmecebánya munkássága, polgárai, tisztviselői, tanuló ifjúsága, egész lakossága kivétel nélkül már a magyar nemzeti tanácsnak esküdött fel, s ezért tiltakozik, hogy mint tisztán magyar érzelmű város akarata ellenére tót impérium alá kerüljön, könyörögve kéri, hogy magyar közigazgatás alatt maradjon. A radikális polgárok megbízásából *Klaniczay Sándor* és *Suhajda Lajos*.”⁴² Ők ketten a helyi evangélikus liceumi főgimnázium (bölcész) tanárai⁴³ voltak, és *Suhajda Lajos* a selmeci Bányamécs szabadkőműves kör mester fokozatú tagja⁴⁴ is volt. A selmeci nemzeti tanács megbízásából *Krompaszky* alelnök hasonló kétségbeeséssel táviratozott az Országháza a Nemzeti Tanácsnak: „a város nemzeti tanácsa, melyben a lakosság minden rétege, minden érdekcsoportja és minden politikai pártja helyet foglal, a leghatározottabban tiltakozik, hogy mint tisztán magyar érzelmű város, a megkérdezése nélkül és akarata ellen tót impérium alá kerüljön. Könyörögve kérjük, hogy ezen ősi bányaváros – melynek soha sem volt semmi köze a tót irredenta mozgalomhoz – magyar közigazgatás alatt maradjon.”⁴⁵

A korabeli országos napilapok rövid írásokban,

együttérző pár soros hírekben tudósítottak a selmecebányai főiskola kényszerű meneküléséről, hányattatott akkori sorsáról. Ezek közül is a legbővebben – és a legnagyobb figyelemmel követve az akkori selmeci eseményeket – a Világ című kormányparti lap tudósított. A Világban december 10-én egy rövid felhívás jelent meg a következők szerint: „A selmecebányai főiskolák megmentése. A csehszlovákokkal történt ideiglenes megegyezésben megállapított demarkációs vonal szerint a bányavárosokat is ki kell üríteniük. Ezek között Selmecebányán tudvalevően két kitűnő főiskolánk működik, a bányászati és az erdészeti főiskola. Ezeket a főiskolákat, értékes múzeumokkal és felszereléseikkel idejekorán meg kellene menteni. Erre felhívjuk a kormány figyelmét, s reméljük, hogy illetékes helyen gondoskodni fognak e két főiskola áthelyezéséről.”⁴⁶

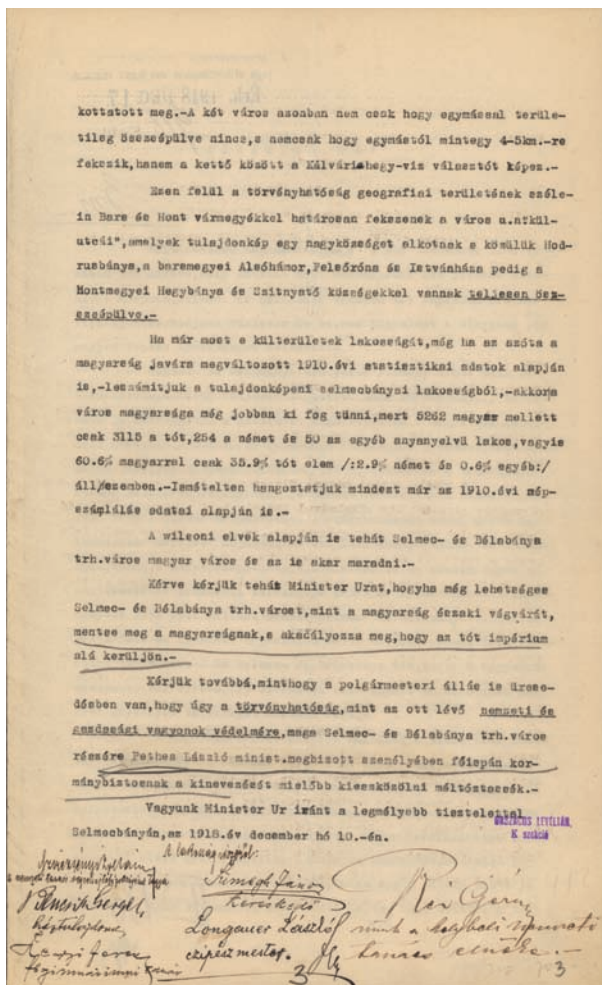
Ugyanaznap „egy miskolci lap írja, hogy a selmecebányai erdészeti és bányászati főiskolát Miskolcra, a magyar vasipari vidék középpontjába fogják áthelyezni. Az erről szóló rendelet állítólag már a legközelebbi napokban megjelenik.”⁴⁷ Erre nem került sor, ugyanakkor Miskolcon „Ez év tavaszán a Reggeli Hírlap erőteljes hírlapi mozgalmat indított a selmecebányai erdészeti és bányászati főiskolának Miskolcra való helyezése iránt. Az áthelyezés ügyét azóta is, amikor csak arra alkalom nyílt, felszínen tartotta a Reggeli Hírlap.” Ebbe olyan, a valóságot nem fedő december 8-ai szalagcímek is belefértek, minthogy „Miskolcra helyezték a selmecebányai bányászati és erdészeti főiskolát.”⁴⁸



3. kép: A főiskola központi épületének, a rektorátusának – az ún. Fritz-háznak – az első emeleti (72 m²-es) tanári tanácssterme 1910 körül. A díszes bútortzat szintén „államvagyonnak” számított. A tanulmány által vizsgált időszakban a főiskola tanácsa itt tartotta értekezleteit, majd – egy ideig párhuzamosan – a cseh parancsnokság is itt székelt (forrás: Selmecebányai Bányászati Múzeum).

Időközben Selmeceen a nemzeti tanács – *Réz Géza* főiskolai rektor elnökségével – továbbra is igyekezett a várost a cseh és a szlovák⁴⁹ befolyás alól menteni. *Réz Géza* mellett a helyi nemzeti tanács tagja volt ekkor *Szviezsényi Zoltán*, *Bencsik Gergely* (háztulajdonos) és *Hegyi Ferenc* (tb. főiskolai tanár) katolikus

főgimnáziumi tanárok, valamint *Sümegh János* kereskedő és *Longauer László* cipézmester. A selmeci nemzeti tanács december 10-én *Jászi Oszkár* minisztertől – ismételten – kérte, hogy „hogya még lehetséges Selmecz- és Béalábánya trh. várost, mint a magyarság északi végvárat mentse meg a magyarságnak, s akadályozza meg, hogy tót impérium alá kerüljön ... továbbá ... az ott lévő nemzeti és gazdasági vagyonok védelmére ... *Pethes László* miniszteri megbízottat főispán kormánybiztosnak nevezzék ki.”⁵⁰ *Pethes László* pár évvel későbbi életrajzában az 1918/19-es selmeci tevékenységével kapcsolatban az szerepel, hogy „... a kormány Selmecz- és Béalábánya városok főispán kormánybiztosává nevezte ki. Ügyes taktikával sikerült az akkor észak felől már csehek által körülvevő bányaváros megszállását elodáztatnia. Helyét csak akkor hagyta el, amikor a csehek a városnak Budapesttel való összeköttetését elvágták, s az élelmezést lehetetlenné tették.”⁵¹



4. kép: A selmeci városi nemzeti tanács *Jászi Oszkár*hoz intézett kérése 1918. december 10-én, *Réz Géza* aláírásával (forrás: MNL OL 1918–K 40–VII–918.)

Időközben a főiskolán a november végi oktatás-felfüggesztés után – az utolsó selmeci főiskolai oktatási napként – „december 10-én még megjelentek ugyan a hallgatók, 11-től kezdve azonban már elma-

radtak az előadásról.”⁵² Ennek oka az lehetett, hogy *Bakos József* szerint „A szorongatott hangulatban megkezdődött a Főiskola nagy értékű felszerelésének, berendezésének és ingóságainak csomagolása az elköltöztetéshez. Amint a főiskolai tanács megértést tudott teremteni a Földművelésügyi Minisztériummal, megindult az elszállítás főleg vonaton, még Berzencén át, és részben Hontnémeti felé szekéren és részben szánokon is. Szomorú nagy buzgósággal dolgozott mindenki, hogy semmi se maradjon vissza. A szállítványokkal egyre fogyott az ifjúság is.”⁵³

Szita Dezső visszaemlékezésében „Az ifjúság menti a főiskola felszerelését” alcím alatt erről a következőket írta: „Közben az ifjúság a főiskola tanárai-val és tanársegédeivel karöltve, mentette Európában a párizsi után legrégebb, több mint 150 éves technikai főiskola minden mozgatható és értékesebb vagyonát. Igen! Mi voltunk azok a cselekvő hazafiak, akik a menekülés kockázatos pillanataiban a beépített gépeken és műszereken kívül minden ingó-műszert, laboratóriumi felszerelést, könyvet stb. átmentettek a csonka-határok közé, és ezzel pótolhatatlan tudományos és műszaki értékeket mentettek meg. ... A selmebányai főiskolai ifjúság, ez az annyiszor éretlennek titulált ifjúság tökéletesen átérezve a hetek, a napok, az órák rettenetes súlyát, felelősségét, éjjel-nappal dolgozott, csomagolt – nem egy vérző kezekkel is! – a legszolgáibb munkát is végezve. Magunk fűrészeltük a deszkát, magunk csináltuk a ládákat, csomagoltunk, szekerekre raktuk, az állomáson a vasúti kocsikba, Garamberzencén a fővonal kocsikba átraktuk, Budapestig fegyveresen kísértük s a műegyetemi pincébe elhelyeztük. Már dohánygyári készleteket is mentettünk, sőt a selmebányai múzeum is be volt már csomagolva. Utolsó vonatunkat a csehek Garamberzencén már felállított gépfegyverekkel fogadták. A csehek előzőleg csellel is éltek, hogy a főiskola értékes vagyonát ott foghassák. Azt hírszterlették, hogya Selmecen marad a főiskola, magyar marad a tanítás nyelve. De bennünket nem lehetett elbolondítani. Még a Károlyi-kormány is jutalmazni akarván az ifjúság szinte hihetetlen munkáját, húsz-ezer koronát (*mai értéken 7 520 000 forint: szerző megjegyzése*) küldött az ifjúságnak, de ezt sem osztottuk szét. Ilyen előzmények után váratlanul ért bennünket a Károlyi-kormány parancsa, mely szerint december 6-ával leszerel bennünket, s fzetésünket beszüntette. De mi nem szereltünk le.”⁵⁴

Az értékes és páratlan főiskolai ingóságok vonaton történt elszállításban feltehetően fontos szerepe volt az akkori selmebányai MÁV-hivatalnokoknak, így *Wagner Károly* MÁV főellenőr-állomásfőnöknek, *Vincze János* ellenőrnek és *Petrzsovics Béla* hivatalnoknak.⁵⁵

A Népszava december 14-ei számában megjelent Selmecbányáról egy jelentés, miszerint „Ruttkát egyelőre kétszáz cseh katona tartja megszállva. A Felvidéken megfigyelték, hogy a megszálló csapatok visszavonulóban vannak, és vannak egyes községek,



5. kép: A főiskolai kémiai palotában az adjunktusi laboratórium 1915 körül (forrás: szerző magánarchívumából)

ahol csak néhány cseh katona maradt. A csehek ugyanis kijelentették, hogy most visszatérnek hazájukba, ahova legközelebb az amerikai cseh-szlovák csapatok is megérkeznek, és ezek fogják helyettük Felső-Magyarországot megszállani.”⁵⁶ Az események Selmec környékén nem a tudósítás szerint alakultak, ugyanis a cseh csapatok – visszavonulás helyett – nyomultak tovább az ország belseje felé. Ugyanaznap, december 14-én, Budapesten „Bencsik Gergely főgimnáziumi tanár vezetésével ma délben hattagú küldöttség kereste fel Jászi Oszkár minisztert. A küldöttség Selmec- és Béalábánya város nevében jött azzal a kérelemmel, hogy a miniszter hasson oda, hogy a város a jövőben ne Tótországhoz, hanem Magyarországhoz tartozék. Az államnak fontos anyagi érdekei fűződnek a város arany-, ezüst és rézbányáihoz és kohóihoz, azonkívül a tulajdonképpeni város lakosságának hatvan százaléka magyar. A határ a Garam folyó lehetne. Jászi miniszter válaszában megígérte, hogy a kormány mindent el fog követni a selmeciek óhajának teljesítésére. Sok nehézséggel kell azonban megküzdenni, mert az entente a cseheket saját csapatai gyanánt küldi Magyarországra. Igyekezni fognak megtartani Selmecebányát Magyarországnak. Határozottan megígérte a miniszter, hogy külön kormánybiztos kinevezését fogja sürgetni. A mostani politikai helyzet azonban elkerülhetetlenné teszi, hogy a selmecebányai főiskolát ideiglenesen áthelyezzék, és ez az áthelyezés rövidesen meg is fog történni.”⁵⁷

A Világ december 15-én a december 10-ei selmeci főiskolai vagyonmentésre irányuló figyelemfelhívásával kapcsolatban közzétett egy ezzel ellentétes, név nélküli olvasói véleményét is: „A selmecebányai főiskolák megmentése. E cím alatt közlemény jelent meg a Világban indítványozva a selmecebányai bányászati és erdészeti főiskolák felszerelésének megmentését, vagyis az iskolák Miskolcra való áthelyezését. Minden vélemény tiszteletben tartása folytán közreadjuk most azt a véleményt is, mely szerint a főiskolák elhelyezése nagy csapást jelentene a városra. Kifejti egy olvasónk, hogy e területek hovatarozása még

úgsincs eldöntve, s ha e magyar intelligenciájú városból elhozzuk a főiskolákat – azon kívül, hogy koldussá tesszük a várost – ezzel már magunk fosztjuk meg a magyar jellegétől, s ezzel mintegy már le is mondtunk róla. Ezenkívül pedig a főiskolák épületei és botanikus kertje stb. oly berendezések, melyekhez hasonlót most lehetetlen építeni. Mindezek miatt a leghelyesebbnek véli a levélíró, ha a főiskolákat változatlanul otthagyják Selmecebányán, mert így éppen e magyar, ősi főiskola jogán támaszthat igényt a magyar állam e város iránt.”⁵⁸ Az érvelés logikus, csak az akkori vezetés – láthatjuk Jászi fenti főiskolával kapcsolatos kijelentését – ennek ellenkezőjét, a főiskolai áthelyezést (vagyonmentést) pártolta.

A menekülés napja

A főiskolások nagyobb csoportja mikor és hogyan hagyta el Selmeceb Hontnémeti felé kérdések megválaszolásához hívjuk segítségül a visszaemlékezőket, mindenekelőtt *Krug Lajost* és *Szita Dezsőt*, illetve *Fekete Zoltánt* és *Bakos Józsefet*.

1918. december közepén a cseh katonai alakulatok az egyetlen vasútvonalon, északról, Garamberzence vasútállomás felől közeledtek Selmecebánya felé. Erre tekintettel – *Krug* a dátumot tekintve vélhetően pontatlan visszaemlékezése szerint – december 14-én⁵⁹ (szombaton) hajnali fél háromkor, főiskolásokból szervezett fegyveres kísérettel Selmecebányáról elindult az első „csomagokkal megterhelt szekér” déli irányba, Hontnémeti felé. Onnan Vácon keresztül vasúton „Este 11 órakor érkezett be, Budapest nyugati pályaudvarra, a főiskolás-vonat.”⁶⁰ Selmeceből délre, Hontnémeti irányába történt menekülésben kulcsszerepe volt a garamberzencei vasútállomás főnökének, *Klimek Győző* MÁV főellenőrnök.⁶¹ Őt *Krug* név nélkül említi, ugyanakkor kiemeli, hogy a cseh csapatok északról délre – így Garamberzencéről Selmec felé – történt mozgásáról fontos és bizalmas tájékoztatást közölt⁶² a főiskolásokkal. Ez a híradás egyértelművé tette számukra, hogy biztonságosan ekkor már csakis dél, vagyis Hontnémeti felé hagyhatják el az ősi bányavárost. Arra viszont nem vezetett (és ma sem vezet) vasút, ezért volt szükség szekerekre, szánokra a Selmecebánya és Hontnémeti közötti távolság megtételéhez. A főiskola „összecsomagolásában” és a távozásról döntő gyűléseken az ifjúság részéről vezérszerepet vitt – többek között – *Floch György* ifjúsági köri elnök, *Illyés Károly* alelnök, *Gelsing László* főszámvevő, *Szikorszky Zoltán*, a hallgatói polgárőrség parancsnoka vagy *Popper József*, aki átvette a garamberzencei állomásfőnök vészjósolt, de egyben kulcsfontosságú jelentését. Természetesen csomagoltak a tanárok és a tanársegédek is, kiemelhetők közülük *Stasney Albert*, *Schlesinger Imre* és *Fehér Dániel* szerepe.⁶³ A csomagolás jelentős, életre szóló esemény volt minden érintett számára, ezt jól bizonyítja, hogy *Sébor János* akkori tanársegéd (később Sopronban professzor és dékán) a szakmai önéletrajzában ezt külön is

említi: „Részt vettem a Főiskola értékeinek Budapestre való szállításában.”⁶⁴ A Selmeccel szomszédos Szentantalon a *Koháry-Koburg* hercegi uradalom jószágigazgatója – valószínűleg *Podhradszky István* szentantali gazdasági főintéző⁶⁵ – négy újabb kocsi biztosításával volt a főiskolás menet segítségére.⁶⁶ Hontnémetiben a vasútállomáson *Szita Dezső* erélyes fellépése eredményeként tudtak a főiskolások vonattal Pest felé továbbutazni. Nem volt a főiskolás vonaton *Baumerth Károly*, akit nemzetőrként nagysápi zendülők agyonvertek. Hiányzott a vonatról *Hurtay György* és *Zámbor Pál* is, mert ők még korábban a Selmec környéki csehek elleni zavargások folytán életüket veszítették.



6. kép: A Hontnémeti felé menekülés illusztrációja (forrás: Ruzsinszky László: *Tempus*. Sopron, 2009. 35.)

Fekete Zoltán a menekülést és annak napját mindössze csak egy – de nagyon fontos – mondattal említette főiskola-történeti tudományos jellegű írásában: december „16-án a hallgatóság elvonult a városból.”⁶⁷

A menekülés kapcsán idézzük fel *Szita Dezső* bővebb emlékeit, amely szintén nagyon fontos forrás. „December 15-én éjjel 12 óra tájban a városházára magához kéretett a város polgármesterhelyettes-főjegyzője (feltehetően *Sztancsai Miklós*: a szerző megjegyzése)⁶⁸ és két másik városi vezető úr előtt tudomásomra adta (velem *Kossuth Vilmos* tartalékos hadnagy erdómérnök hallgató volt), hogy a Károlyi-kormány most már haditörvényszékkel fenyegetve a vezetőket, a legszigorúbban megparancsolja, hogy vagy adjuk át fegyvereinket s akkor maradhatunk, vagy fegyveresen azonnal el kell vonulnunk, mert a csehek az est folyamán már megszállották fővonal állomásunkat, Garamberzencét s a távirat szerint, egy utamban álló csehek félrelöknöm sem szabad. A polgármesterhelyettes-főjegyző a távirathoz még ezt fűzte: Ha az urak mégis védik a várost és a csehek tüzérésszel lövik, minden emberi, anyagi kárért a magam részéről is az urakat teszem felelőssé. Irtózatossá percek voltak ezek! Először nem akartam füleimnek hinni. Hát mindenki elhagy, elárul? Előtte három halálsápadt városi vezető-ember. Ott sajnos nem lehetett Balassagyarmatot csinálni! Minden hivatalos szerv haditörvényszékkel fenyegetett. A csehek Garamberzencén. Az ifjúság nagy része pénz nélkül, mert az ország mind a 63 vármegyéjéből való ifjúság

egy része hazulról már nem kaphatott pénzt. Sőt az a hír járta, hogy a vasúti közlekedést teljesen beszüntetik. Hát erőszakoskodjunk, raboljunk, s így maradjunk? Mindez és más percek alatt futott át agyamon. A polgármester-helyettesnek ezt feleltem: *Köszönöm főjegyző úr, én a csehek kezére egy patront sem hagyok, inkább azonnal elvonulunk!* Az ifjúság majdnem teljes számban a matézis-tanteremben várt rám, ahol majdnem minden este gyűlésünk volt.”

Szita a „Ballag már a vén diák” alcím alatt így folytatja a visszaemlékezést: „A főiskola 150 éves ott-honában, Selmecebányán, ebben a szinte fantasztikusan festői városban, melynek párját sehol sem találtam meg a nagyvilágban, ahol a föld rejtett magyar aránya a tipikus szőke selmeci lányok aranyfürtjeiben is mintha kivirágzott volna, melynek girbe-görbe meredek utcáin 150 éven át 150-szer ballagott búsan a vén diák-sereg, elvonulót kellett fűjni a csehek elől. Selmecebányát, amely magyar aranyán kívül annyi kedélyt termett, csínyet, nótáskedvet, olyan kollegialitást, egy gyönyörű téli éjjelen – december 15-én éjjel után – Károlyi haditörvényszékkel fenyegető parancsára hallgatva, el kellett hagynunk, a magyar történelem csúfságára. Selmecebányán minden kocsit és szánt összerakviráltattam, mert poggyászaikkal mintegy 21-22 km-nyi utat kellett megtennünk a legközelebbi vasúti állomásig, Hontnémetiig. Fegyverrel kezünkben saját vonalunkat, a garamberzencei állomást már nem volt szabad használnunk. Éjjel után 2 óra tájban⁶⁹ indultak el első kocsink, szánjaink, hogy a hontnémeti egyetlen vonatot még elérhessük. Én, mint parancsnok arra az esetre, ha a csehek követnének bennünket, utolsónak, reggel 7 óra tájban hagytam el a várost, 150 év óta a legeslegsomorúbb „Ballag már a vén diák” hangjai mellett. Talán 2 tucatnyi selmeci és selmecvidéki főiskolás maradt civilben Selmecebányán. ... Hontnémetitől⁷⁰ útközben a vonaton a Károlyi-kormánytól kapott 20 000 korona egy részét szét kellett osztanom, mert sok bajtársnak már egy ebédre való pénze sem volt. Vácott valami forradalmi pályaudvar-parancsnokság le akart szerelni bennünket. *Pálffy* főhadnagy barátommal felállítottam egy gépfegyverünket és ezt mondtam: Mit akarnak maguk örültek, hiszen egész Váctól sem félünk! Mire elindították vonatunkat Budapest felé. Budapesten a Nyugati pályaudvaron *Molitorisz (Gyula: a szerző megjegyzése)* százados, pályaudvar parancsnok⁷⁰ várt vacsorával bennünket, és két hadikórházat ürittetett ki részünkre. Neki a birtokomban lévő átvételi elismervény ellenében átadtuk három gépfegyverünket. Másnap hallottuk, hogy Budapest félt tőlünk. Budapesten nem kellettünk senkinek sem. Igaz, hogy egyikünkön sem volt őszirózsa.”⁷¹

Kérdésként merül fel, hogy a hallgatók Hontnémetiből melyik vasúti szárnyvonalakon jutottak el Vácra, majd a Nyugati pályaudvarra. A visszaemlékezések és az újságcikkek erről nem tudósítottak. Hontnémetiből Ipolyságra mentek (a 246b jelű vonalon), onnan azonban – az 1917-es vasúti térkép alapján⁷² – mehettek a

Drégelypalánk-Diósjenő vagy a Csata-Párkány vonalon is Vácra, ahonnan pedig Dunakeszi vagy Veresegyház felé is haladhattak a budapesti Nyugati pályaudvarig.

Bakos József ugyanakkor pontos dátumot nem említett: „Az utolsó szállítmány Hontnémeti felé elhaladó kocsisorát és szánokat kísérő főiskolásoktól már december közepén, a posta saroknál búcsúztam el, hosszasan integetve. A több száz főnyi ifjúságból akkor úgy éreztem, hogy én egyedül maradtam Selmeceen.”⁷³



7. kép: Az Akadémia utcában (balra) az Óposta épülete 1912-ben, háttérben a bányászati palotával, amelynek földszinti matézis (mennysiségtan, illetve VIII.) termében tartotta az ifjúság az említett gyűléseit (forrás: szerző magánarchívumából)

Krug december 14-ei dátuma helyett tehát Fekete Zoltán és Szita Dezső is december 16-át (hétfőt) említi a főiskolások menekülésének napjaként. *Krug* egyebekben Szita keresztnévét (is) elvétette, mert őt visszaemlékezésében Istvánnak nevezi Dezső helyett. A december 16-ai selmeci menekülést nyilvánvalóan az váltotta ki, hogy – a hadügyminisztérium sajtóosztálya által kiadott hivatalos jelentés szerint, amelyet két országos napilap is egybehangzóan közölt – a cseh csapatok december 15-én (vasárnap délután) „Megszállották Körmöcbányát és éleikkel Garamberzencét érték el.”⁷⁴ Ezt egyébként Fekete is megemlíti: „15-én már Garamberzencén voltak a csehek”.⁷⁵ A cseh csapatok Garamberzencén történt megjelenése, ennek a napja – vagyis a december 15-e, vasárnap –, mint a selmeci menekülés kiváltó oka, szintén perdöntő jelentőségű a dátumkérdésben. Erre tekintettel, vagyis a cseh csapatmozgások fényében *Lichner* december 11-ei dátuma⁷⁶ korainak, így kétségesnek tűnik. Ezen túlmenően 1921-ben jutalmat fizettek a költözésben részt vett hallgatóknak, és a felterjesztésben is a december 15-16-a szerepelt.⁷⁷ Mindezek alapján megállapítható, hogy 1918. december 16-án (hétfőn) történt a főiskolások nagyobb csoportjának Hontnémeti felé menekülése, Vácon át Budapestre. Fontos leszögezni, hogy a vizsgált országos napilapok a menekülés pontos napjáról nem tudósítottak. Ugyanakkor a cseh csapatok december 15-ei garamberzencei megjelenése, valamint *Fekete* és *Szita* – a december 16-ai napot

tekintve – egybecsengő kijelentése, illetve az utólagos jutalmazási felterjesztés perdöntőnek tekinthető, arra is figyelemmel, hogy *Sági Éva* szerint is a távozásra „az 1918. december 15-16-i dátum tűnik a legesélyesebbnek.”⁷⁸ Ugyanezt a két napot valószínűsíti *Bartha Dénes* és *Oroszi Sándor* a legújabb kiadványukban,⁷⁹ továbbá *Miklós Ákos* is a térképre vitt felvidéki cseh csapatmozgások⁸⁰ alapján.

Az ismertett források alapján – a fentieket összegezve lényegében – az történt, hogy december 15-én, vasárnap délután a cseh katonák elérték Garamberzencét. Erről az ottani vasúti állomásfőnök értesítette a selmeci főiskolásokat. Ők ebből adódóan még aznap este gyűlést tartottak a bányászati épület földszinti mennysiségtan (VIII.) előadójában, majd a városvezetőkkel történt esti/éjjeli konzultáció után elhatározták a távozást, amihez megkezdtek a személyes dolgaik csomagolását, illetve lovas szánok és kocsik rekvirálását. A főiskolások másnap, azaz december 16-án, hétfőn hajnali kettő órakor elindultak a selmeci Akadémia utcai Óposta elől Hontnémetibe. A hallgatók onnan vasúton továbbhaladva még aznap, vagyis hétfő éjjel 11 órára Vácon át megérkeztek a budapesti Nyugati pályaudvarra.

A menekülés utáni selmeci események

A Pesti Naplóban megjelent december 17-ei tudósítás szerint „Selmecebányán fegyveres ellenállást szerveznek. Selmecebányáról jelentik: Selmec- és Bélabánya városok lakossága vasárnap népgyűlésen mondta ki, hogy 500 főnyi helyi nemzetőrséget alakít, és minden körülmények között ellent áll a cseheknek, még akkor is, ha a magyar kormány az ellenállást megtiltáná.”⁸¹ *Bakos József* szerint ugyanakkor „december 20-a körül csendben megérkeztek a csehek, minden ellenállás nélkül. Egy fiatal hadnagy a volt rektori hivatalban, a Fritz-házban lett a városparancsnok. Cseh katonaság a városban alig volt látható. Esemény nélkül múltak a kétséges hetek. Pesttel összeköttetésünk nem volt.”⁸² Ez az összeköttetés hiány is lehetett az oka annak, hogy a főiskolai tanács pl. személyesen küldte tárgyalni és tájékozódni Budapestre *Vitális Istvánt*, vagy *Réz Géza* rektor, illetve *Lichner József* rektori titkár maga járt el a főiskola érdekében a fővárosban.

A Világ december 20-ai tudósítása szerint – amely alapján nem reális *Palla Zoltán* visszaemlékezése, miszerint december 20-a lett volna a főiskolások menekülésének napja⁸³ – a bányavárosokból a vagonmenekítés megtörtént, és Selmeceen sem nyugodtak meg a kedélyek: „Lefoglalták a körmöcbányai pénzverőt és a selmecebányai főiskolát. A körmöcbányai állami pénzverő igazgatója, *Ürmössy Kálmán* főbányatanácsos, mikor már várható volt a csehek Körmöcbányára való bevonulása, a pénzverő összes gépalkatrészeit és rúdezüst- és rúdarany-készletét elszállíttatta. A 12 vagon rakományból három már meg is érkezett, nyolc útban van, egyet pedig sikerült

a cseheknek elfogni. Tegnap a csehek be is vonultak Kőrmöcbányára, a mérnökökkel és munkásokkal fogadalmat tettek le, s a vezetést *Lehóczky Aurél* bányamérnökre, a kőrmöci cseh-tót nemzeti tanács titkárára bízták. Selmecbányán a lakosság csak az önálló szlovák köztársasághoz akar csatlakozni. Alig mondták ki ezt a határozatot, Garamberzencéről megjelent egy cseh csapat és megszállta a városházát, dohánygyárat és a bányászati főiskolát. Huszonkét vagon szivart Prágába akartak küldeni, de már a garamberzencei állomáson a csehek maguk közt összeveszték a szivaron, s a verekedésnek egy halottja is van. A parancsnok előbb követelte, hogy állítsanak fel Selmecbányán szlovák nemzeti tanácsot, mert csak úgy ad élelmiszereket, pár nap múlva pedig elvonultak a városból.”⁸⁴ A helyzet azonban tovább romlott.

A Budapesti Hírlap „A csehek garázdálkodása. Letartóztatott selmeci főiskolai hallgatók.” címmel tudósított a december 20-ai helyi elmérgesedett eseményekről: „A csehek ez idő szerint egy zászlóalj tartanak Kőrmöcbányán, és kisebb rajokat bocsátanak ki a vidékre. Tervbe vették Zólyom, Besztercebánya, Selmecbánya, Garamszentkereszt és Léva megszállását. A lakosság mindenütt a legnagyobb antipátiával fogadja őket, amire teljes mértékben rá is szolgálnak. Garamberzence állomásra mintegy harminc főből álló cseh különítmény érkezett. A csehek azonnal lefoglaltak huszonhét vagon szilvaárut és két vagon főiskolai műszert, továbbá a Selmecbánya város részére irányított összes lisztszállítmányt. A lefoglalt vasúti kocsikat azonnal útnak indították Ruttka felé. A lévai nemzetőrség néhány tagja a fosztogatás hírére átjött Berzencére, és a rabláson ért csehek közül egy katonát le is lőtt, de a túlnyomó erő és a csehek gépfegyverei elől kénytelen volt visszavonulni. A csehek átvették az állomást és letartóztattak mintegy harminc selmecbányai főiskolai hallgatót, akik leszerelt katonatisztek voltak és éppen Selmecbányára utaztak tanulmányaik folytatása végett. A csehek valamennyiüket elszállították Ruttka irányába, s valószínűen Brünnebe fogják őket internálni.”⁸⁵ Ez a lefoglalt két vagon lehetett a *Krug* által említett, „szomorú sors érte utolsó garamberzencei vonat” és a visszaemlékezésében „katonaruhás, tiszt rangban lévő főiskolás ... vonatot kísérő fiuknak” nevezettek valószínűleg a letartóztatott főiskolások voltak.⁸⁶ Ezen összecsengő források alapján jól látható – hitelesítve az akkor történeteket is –, hogy a személyes jellegű visszaemlékezés és a korabeli újságcikkek jól kiegészítik egymást.

1919. január

1919. január első hetében került sor Selmecbánya cseh katonai megszállására, ami január 7-ére⁸⁷ befejeződött, majd ezt követően az Erdészeti Lapokban rövid közlemény jelent meg január 15-én a főiskola sorsáról: „Az erdészeti főiskola a cseh megszállás következtében tudvalevően nem maradhat Selmecbányán. Hallgatói, miután a főiskola gyűjteményeit ön-

feláldozó, verejtékes munkával Budapestre szállították, egyelőre elszéledtek, a tanári kar még Selmecbányán van. Sürgős szükség van arra, hogy a főiskola ideiglenes hajlékot nyerjen, hogy hadviselt hallgatói tanulmányaikat befejezhessék, de ezen a téren a legnagyobb nehézségekkel kell küzdeni, s úgy értesültünk, hogy eddig még nem sikerült megfelelő helyiségeket találni sem Budapesten, sem vidéken. A nehézség nem annyira a tantermek, mint inkább a tanári kar és a hallgatók elhelyezése és élelmezése körül van.”⁸⁸ Ezzel összecseng egy január 5-ei miskolci lap tudósítás: „A selmecbányai bányászakadémia küldöttsége ma folytatta tárgyalásait a polgármesterrel (*Szentpáli István: a szerző megjegyzése*), *Reisinger Ferenc* kormánybiztossal és a vármegye alispánjával az akadémiának a Rudolf-laktanyában történő elhelyezése felől. Tudvalevő dolog, hogy a laktanya nem a legfényesebb állapotban van, s alapos javítási és átalakítási munkálatokra van ott szükség. ... Sokkal nehezebb dolog lesz azonban a hallgatók elszállásolása ... a lakásinségben szenvedő Miskolc nehezen tudna helyet adni.”⁸⁹

A Világ „A selmeci diákok” című, 1919. január 19-ei – és eddigi legerjedelmesebb – tudósításában érzékletesen foglalta össze az elmúlt hetek szomorú főiskolai eseményeit: „Körülbelül két hét előtt érkezett meg Selmecbányára a csehek érkezésének híre. Selmecbányán van tudvalevőleg Magyarország egyetlen bányászati és erdészeti főiskolája. A főiskola szinte néptelen volt a háború alatt. ... Mikor vége lett a háborúnak, szinte megható mohósággal igyekeztek kipótolni a négy és fél esztendő alatt mulasztottakat. Mindebből a háború szülte igazi elkeseredésükből magyarázható az a kedves és meghatóan egyszerű kis hadjárat, amit a selmecbányai diákok ezután a csehekkel vér nélkül végig vívtak. A fiuk kimentek a pályaudvarra, rekviáltak negyven vagon, és azokba egyszerűen belecsoomagolták az Iskola egész laboratóriumát, szertárát, összes műszereit, az egész milliókat érő felszerelést. Olyan kemény és verejtékes munkát végeztek, mint a rakodómunkások. Aztán boldogan és megkönnyebülten vonatra ültek, és fegyveres katonaság kíséretében felhozták Budapestre drága kincsüket. Elképzelhető a csehek elképedése, mikor az előre jelzett híres, jól felszerelt selmecbányai akadémiának már csak a hült helyét, azaz üres épületét találták meg. Első ellenintézkedésük volt, hogy bezárták az iskola ott rekedt tanári karát és kimondták, hogy addig internálják őket, míg a fiúk vissza nem hozzák a felszerelést. Revánsképpen kijelentették, hogy hajlandók még az egyszer, utoljára, ebben az évben magyar tanítást engedélyezni a selmecbányai főiskolán. A selmecbányai diákok mintegy három-négyszázán megérkeztek Pestre. A negyven vagon kincset szépen rendben leriferálták (=leszállították, a szerző megjegyzése), részben a műegyetemen, részben a Pénzügyminisztérium pincéjében helyezték el, aztán a legtöbbben széledtek, ki-ki ment haza. A harminc-negyven pesti fiú pedig hozzálátott, hogy a megmentett szerekhez most már hozzászerezze az iskolát is. Először memo-

randumot intéztek a fegyverszüneti bizottsághoz azzal a kérelemmel, hogy engednék el a tanáraikat. Azután a kormányhoz fordultak, és iskolahelyiségül egyelőre a gödöllői anakronizmust, az üres és céltalan királyi kastélyt kérték: azonban, mint értesültünk, a kormány elhárította őket, azzal a megokolással, hogy a gödöllői kastélyba szanatóriumot akarnak telepíteni. A fiúk most itt állnak a laboratóriumukkal, és kétségbe vannak esve. Hiszen a szanatórium egy éven belül aligha telepedne be a gödöllői kastélyba, ők pedig mennyit végezhetnének egy fél év alatt! Huszonhat-huszonhét éves fiúk, három-négy esztendő tölthettek kint a harc-téren, tíz esztendő előtt a kollégáik ilyenkor már kész, meglett férfiak voltak, családot alapítottak ... Haza nem mehetnek a selmecbányai diákok, – a legriasztóbb hírek érkeznek hazulról, Selmecbánya iparos város, nincs egy szem élelmiszere, a csehek nem szerznek nekik, úgyhogy most küldtek fel egy hivatalnokot lisztért. A bányászok fizetését leszállították. Órájuk különösen haragszanak még a laboratórium miatt, viszont a zálogban hagyott tanárokat is ki kellene váltani ... Mi lesz velük? Független kérdések, melyek gyors válaszra várnak ... Ez a régi, híres, jókedvű selmecbányai diákok szomorú, nagy problémája.”⁹⁰

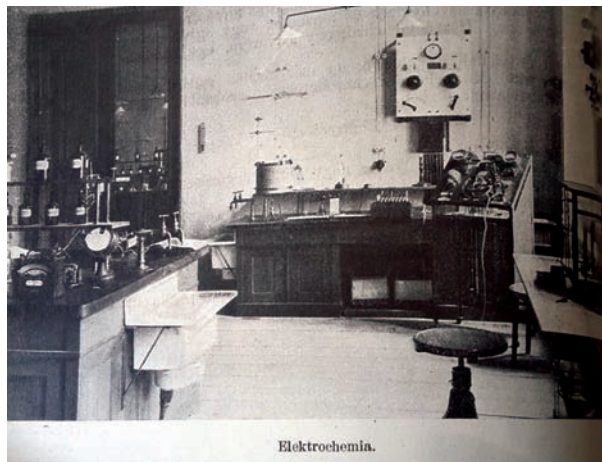


8. kép: Tanári szoba a főiskolai kémiai palotában (tanár nélkül) 1915 körül
(forrás: szerző magánarchívumából)

Ugyanaznap, január 19-én a Pesti Napló is szomorúan tudósít a „Mi lesz az ezerkétszáz selmecbányai diákkal” című cikkében: „Szomorú helyzetében az országhoz szóló panaszban jajdul fel a selmecbányai bányászati és erdészeti főiskola ifjúsága, ezerkétszáz főiskolai hallgató, aki a cseh invázió folytán most reménytelenül néz bizonytalan jövője felé. A selmeci diákok összeszedték, elcsomagolták a főiskola óriási becsű felszerelését, vagonokat rekviráltak és fegyveresen szállították el Budapestre, maguk azonban vigasztalanul várják sorsukat. Most arról panaszkodnak, hogy a háború miatti három-négy év veszteség után, amely túlnyomó részüket érte, az illetékes fórumok nem törődnek az ügyükkel. Pedig „ezerkétszáz bánya-, erdő- és kohómérnök hallgató, ezerkétszáz munkás fejegzisztenciájának ügye – mint mondják – egyebet is érdemel a minisztériumok labilis ígéreteinél”.⁹¹

Hasonlóan aggódó szellemben tudósított a Népszava is: „A csehek betörése előtt a selmecbányai bányászati és erdészeti főiskola is menekülni volt kénytelen. A főiskola műkincseit az ifjúság összecsomagolta, vonatot szerzett és az értékes dolgokat Budapestre hozta. A menekülés hontalanná tette a főiskolát és reménytelenné a hallgatók jövőjét. Pedig a legtöbbjük már így is vesztett a háború miatt 3-4 évet. Több mint 1200 ember sorsáról van szó, akik dolgozni akarnak, és nincs hol, nincs mit. A kormány nem gondol velük. Valamit kell tenni értük, és pedig nemcsak megnyugtató ígéreteket, mert különben elvesztik hitüket és jövőjüket.”⁹²

Némi vigaszt jelenthetett, hogy a főiskolai vagyonmentés összességében sikeres volt. Ezt később, gróf Teleki Pál miniszterelnöksége⁹³ idején, az 1921. január 28-ai ülésén az akkori kormány – lényegében elismerően – meg is állapította: „a főiskola berendezésének és felszerelési tárgyainak legnagyobb része, Selmecbányának a csehek által történt megszállását megelőzően elszállíttatván, a Pénzügyminisztérium épületeiben szétszórva nyert elhelyezést.”⁹⁴ A költözéstől számított három évtizeddel később, egy tanulmány szerint azonban „Amikor a főiskola Selmecbányát kénytelen volt elhagyni, gyűjteményeinek, műszertárainak, laboratóriumainak és 38 324 kötetből álló könyvtárának nagy része elveszett.”⁹⁵



9. kép: A „főiskola műkincsei” közé tartozott elektrokémiai laboratórium a kémiai palotában 1915 körül
(forrás: szerző magánarchívumából)

A főiskolai hallgatók elkeseredésükben és „hontalan” helyzetük mihamarabbi rendezése érdekében január 26-án Budapesten tüntető felvonulást rendeztek: „Vasárnap délelőtt a központi egyetem aulájában gyülekeztek és az egyetemi hallgatók csatlakozása mellett vonultak fel a selmeciek a Várba, hogy választ kapjanak arra, folytathatják-e itt tanulmányaikat magyarul, vagy vissza kell menniük Selmecegre csehül tanulni? A selmeciek a praktikus kiképzésüknek is legmegfelelőbb Gödöllőt szeretnék, annál is inkább, mert a község is szívesen látná a diákokat. Küldöttségüket Károlyi Mihály elnök és Berinkey Dénes miniszterelnök fogadta. Károlyi biztosította a küldöttséget, hogy

kérésük úgy az ő, mint a kormány részéről a legnagyobb fokú jóindulattal fog elintézését nyerni. *Berinke*y még kijelentette, hogy az ügyet sürgősen a legközelebbi minisztertanács elé viszi.”⁹⁶ A selmeci diákok mozgalmáról további napilapok is tudósítottak. A Budapesti Hírlap írta, hogy „A selmeci erdészeti és bányászati főiskola hallgatói vasárnap délelőtt fölmentek a várba, hogy a kormánytól megtudakolják, helyet kaphatnak-e itt tanulmányaik folytatására, vagy pedig vissza kell-e menniük Selmecre, hogy csehül tanuljanak tovább. A selmeci diákok gyakorlati kiképzésükre legmegfelelőbb helynek Gödöllőt tartják és Gödöllő község is szívesen látná a selmeci fiúkat. Erre vonatkozólag *Rózsa István* cipész, a gödöllői Nemzeti Tanács elnöke át is nyújtotta *Károlyi Mihálynak* a község egyhangú határozatát. *Károlyi* a legnagyobb jóindulatáról biztosította a diákokat, *Berinke*y miniszterelnök pedig kijelentette, hogy a legközelebbi minisztertanács elé viszi az ügyet. – Arra figyelmeztetnek bennünket, hogy a selmecbányai főiskola elhozott szerelvényei elhelyezésére igen alkalmas volna a középponti zálogház Kinizsi-utcai udvari épülete, amelyben hat óriás üres termet lehetne erre a célra fölhasználni. A figyelmeztetést továbbadjuk az illetékes köröknek.”⁹⁷ A Pesti Hírlapból megtudhatjuk még azt is, hogy a Várban a főiskolai küldöttség nevében *Melles Ernő* és a selmeciek részéről *Héder István* beszéltek,⁹⁸ továbbá a küldöttség tagja volt *Zátonyi (Engländer) Arnold* is.⁹⁹ A kormány (a miniszterelnöki kijelentéstől eltérően) a tüntetést követő első ülésén nem, majd csak március 8-án tárgyalta a selmeci főiskola soproni elhelyezéséről.¹⁰⁰

Az Erdészeti Lapok is írt a főiskolai küldöttség várbeli akciójáról, áthelyezési tervekről, valamint a hallgatók tanulmányi tájékoztatásáról: „... A főiskolai hallgatók tehát jóindulatú biztatásnál egyebet akkor még nem kaptak. Legújabbán az a terv, hogy a főiskola Sopronban talál ideiglenes otthont egy átalakítandó kaszárnyában. Sopron, mint fejlett város, melynek környékén sok intenzívvé kezelt erdőbirtok is fekszik, jó választás, s így reméljük, hogy a főiskolai hallgatók ott be fogják fejezhetni tanulmányaikat, melyekre vonatkozóan egyébképpen a földművelésügyi minisztérium f. é. 50898. sz. alatt a következő tájékoztató közleményt adta ki: „A háborúból visszatért selmecbányai bányászati és erdészeti főiskolai hallgatókat tanulmányi idejükben szenvedett veszteségeikért a lehetőség szerint kárpótolni óhajtván, a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg a következőket rendelem: Azoknak a főiskolai hallgatóknak, illetőleg érettségit tett középiskolai tanulók részére, kiknél tanulmányaik elvégzésében, háborús okok miatt, az önkéntesi év idejétől eltekintve, idővesztés állott elő, az 1918-1919. tanév még hátralevő időtartama alatt három egymásután következő tanfolyam tartandó, oly módon, hogy az I. ciklusban nyári, a II. ciklusban téli és a III. ciklusban ismét nyári féléves tantárgyak adassanak elő. A rendes polgári (nem katonai) hallgatók csak a III. ciklus előadásait hallgathatják a

katona-hallgatókkal együtt. A katona-hallgatók az általuk szabályszerűen lehallgatott tantárgyakból, a főiskolai tanács kijelölése mellett bármikor; a rendes polgári (nem katona) hallgatók pedig az 1918-1919. tanév téli féléves tantárgyaiból a III. ciklust megelőző hónap tartama alatt, a főiskolai tanács által megállapítandó időben, a nyári féléves tantárgyakból szintén a tanács által megjelölendő időben jelentkezhetnek vizsgára. A kurzusok megtartásának helye és az egyes ciklusok megkezdésének ideje és időtartama a Budapesti Közlönyben és az elterjedtebb napilapokban később fog közöltetni.”¹⁰¹

1919. február

A Bánya című újság február 2-án szomorú megállapításokat közölt a Felvidékről, beleértve természetesen Selmecet is: „Az északi és nyugati demarkációs vonal igen sok értékes bányát és kohót hasított ki testükből: a selmecbányai arany-, ezüst-, ólombányászatot és kohászatot, a körmöcbányai aranybányászatot és a pénzverdét, a selmecbányai főiskolát és bányaiskolát, a Nyitra megyei szénbányászatot, az egbeli olajforrásokat, a zólyombreznoi vasgyárat, a Gömör megyei vasgyárat, a korompai vasgyárat stb. Ezek mind olyan régi és híres bányák és kohók, melyek az újonnan keletkező országoknak igen nagy előnyöket fognak nyújtani. A híres fürdőhelyek, gyógyvízforrások, az ásványvizek hasonlóképpen igen nagy veszteséget jelentenek. Az évszázadokon át tett beruházások olyan óriási értéket képviselnek, melyeket a későbbi szorosan vett Magyarország soha többé pótolni nem fogja tudni.”¹⁰²

Mindeközben vizsgálódásunk helyszínén, Selmecen a helyzet tovább romlott. Fontos szempont, hogy maradtak, voltak még Selmecen – a tanárok mellett – hallgatók is, nem jött el közülük mindenki. Az ottmaradt legalább 60 főnyi¹⁰³ főiskolás csoport február közepén többször is összeütközésbe került a cseh csapatokkal.¹⁰⁴ A Világ február 18-ai tudósítása szerint „Selmecbánya lakosságát mélyen elkeserítik a csehek erőszakosságai. A tisztviselők nagy része nem tette le az esküt, ezek helyébe cseh tisztviselőket hoztak. A városba mintegy száz szokolista (=a *Sokol* nevű cseh hazaifias tornaegyesület tagjai, a szerző megjegyzése) jött, akik fegyveresen üldöznek mindent, ami magyar. A polgári leányiskola zászlóját a sárba tiporták. A szentháromság szobor tetején lévő címert, mivel el nem érik, puskával lövöldözik le. Az összes iskolákban tót nyelven tanítanak. A tót intelligencia is mélyen el van keseredve a csehek garázdálkodásai miatt.” Ilyen hangulatban a főiskolások sem sok jóra számíthattak, és az ellenségeskedés betetőzéséeként a főiskolásokkal való összeütközésekre hivatkozva a cseh katonai parancsnokság – február 20-án – kitiltotta, kiutasította Selmecről a nem helyi illetőségű selmeci főiskolásokat.

A február 20-ai kitiltásról a Világ február 25-én a következők szerint tudósított: „A selmecbányai főisko-

la – melyet most tudvalevőleg Sopronba helyeztek át – rektora már Budapestre érkezett és magával hozta a selmecbányai cseh katonai parancsnokság határozatát, mely a főiskola bezárását rendeli el és a nem selmecbányai illetőségű diákokat a városból kitiltja. Akik huszonnégy órán belül nem távoznak, azokat Brünne internálják.”¹⁰⁶ Minderről a Népszava három nappal később részletesebben is beszámolt: „A selmecbányai bányászati és erdészeti főiskola rektora közhirre teszi, hogy a selmecbányai eseti katonai parancsnokság február 20-án kelt rendeletével a főiskola összes nem selmecbányai illetőségű hallgatóit Selmecbányáról kitiltotta és a főiskolát bezáratta. Aki a rendeletnek ellenszegül, azt Brünne (Spilberg) internálják. Aki főiskolásoknak a tilalom ellenére szállást ad, haditörvényszék elé kerül. A főiskola rektora tehát értesíti ezután az összes érdekelt hallgatókat, hogy Selmecbányán ezután vizsgák nem tarthatók. A március hó 8-án tervbe vett államvizsgálatok szintén bizonytalan időre elhalasztódnak.”¹⁰⁷

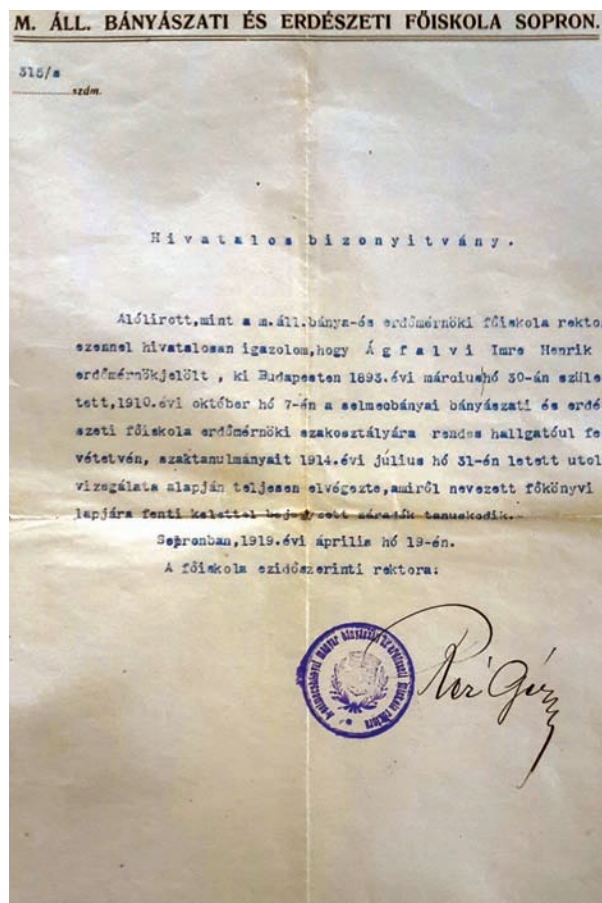
Kiss Zsigmond erdőmérnök hallgató március 5-ei miskolci beszámolója alapján feltehető, hogy a selmeci és selmecvidéki illetőségű hallgatókat is később, március legelején szintén kiutasították Selmecről, így a február 20-ai első után ez második kiutasításnak tekinthető. Kiss Zsigmond szerint „A megszállás alatt az akadémián rendszeren folytak az előadások. Március 1-én (szombaton: a szerző megjegyzése) a selmecbányai magyarság bált rendezett, amelyen az erdőmérnök hallgatók erdész egyenruhájukban jelentek meg. A kellemes mulatozást éjfél tájban egy erős cseh járőr zavarta meg, mely a mérnökhallgatók jelvényeit leszaggatta. A felháborodott lakosság erre az éjszaka leple alatt az összes telefonpóznákat elfűrészelte. A csehek másnap az akadémiát becsukták s a hallgatóknak 12 órai távozási időt engedvén, őket a városból kiutasították. A kiutasított hallgatók gyalog jöttek Garamberzencéig bujkálva, nehogy csehekkel találkozzanak.”¹⁰⁸

1919. március és április

A február 20-ai kitiltás miatt elhalasztották a március 8-ára tervbe vett államvizsgákat, így március 8-án az államvizsgával érintett főiskolai hallgatók közül egy sem, de a kormány aznap – mint az idő utólag beigazolta – jól vizsgázott. A kormány március 8-ai ülésén „A pénzügyminiszter¹⁰⁹ úr előadja, hogy ... a selmecbányai bányászati és erdészeti főiskolát a földművelésügyi miniszter¹¹⁰ úrral egyetértőleg ideiglenesen Sopronba helyezte át. A főiskolának Sopronba való áthelyezését a hadügyminiszter¹¹¹ úr tette lehetővé, amennyiben a főiskola céljaira az ottani Károly laktanyát ideiglenesen rendelkezésre bocsátotta. ... A minisztertanács a pénzügyminiszter úr intézkedését jóváhagyja.”¹¹² A kormány ezen felül félmillió koronát biztosított az átköltözéshez, amelyből sürgősség miatt már 300 ezer korona hitelt is nyújtott. Ezen akkori összegek a pénzértékinde克斯 alapján¹¹³ mai 42,25 millió forintnak, illetve 25,35 millió forintnak

felelnek meg. A Sopronba való költözésben nagy érdemeket szerzett a város akkori erélyes polgármestere, *Sopronyi-Thurner Mihály* és a soproni kötődésű *Laehne Hugó* földművelésügyi államtitkár, illetve *Kaán Károly* miniszteri tanácsos. Ugyanaznap, március 8-án a Soproni Napló „Jönnek a selmeci főiskolások” címmel köszöntötte a hallgatók első csoportját: „Sopron szürkesége új színfoltot kap, ha mindnyájan itt lesznek a selmeciek, akik magukkal hozzák a jókedvet, az ifjúságot, az életet. ... A véletlen egyszerre megajándékozott bennünket sok értékkel. Egy darab jövődóval. Becsüljük meg annyira, hogy megtarthassuk.”¹¹⁴

A kormányülés másnapján A Bánya röviden beszámolt a döntésről: „A kormány a hontalanná vált selmecbányai erdészeti főiskola céljára átengedte a soproni 48-as kaszárnyát. A főiskola átköltözésével körülbelül hétszáz hallgató megy Sopronba.”¹¹⁵ A Világ március 12-én ennél bővebben tudósított: „A selmecbányai főiskola rektora közli a hallgatókkal: A csehek bezárták¹¹⁶ a selmecbányai bányászati és erdészeti főiskolát s a hallgatókat kiutasították. A kormány a hontalanná lett főiskolát ideiglenesen Sopronba helyezte át, a hadviselt főiskolai hallgatók részére tartandó három pótszemesztert már ott kezdik meg valószínűleg április második felében, s ugyanott tartatnak meg a bányászati államvizsgák is.”¹¹⁷



10. kép: Réz Géza rektor aláírása Sopronban selmecbányai pecséttel

Március 15-én, nemzeti ünnepen Selmecen „leltározták” a főiskolai dolgozókat a ki megy, ki marad kérdés mentén. A 95 fős dolgozói állományból 29-en maradtak, és 3 fő még hadifogságban volt.¹¹⁸ *Bakos József* – aki 1918. december 16-án is Selmecen maradt a kincstári erdőgondnokságon – 1919. április 16-án nem tette le a „cseh honpolgári hivatali esküt. ... Másnap a cseh városparancsnok írásban kiutasított. Következő napon, 1919. év nagypéntekén, szerencsés véletlen folytán, *Sébor János* akkori földmérési tanársegéddel kettesben, a főiskola még meglévő fogatán végleg elkocsiztunk az öreg Selmecről Hontnémeti fele. Ott a cseh lövészárkokon és drótkadályokon, arra a célra hozott flaskó pálinka ellenében át-másztunk, majd pedig a magyar árkokon is, ahol simán és barátságosan fogadtak.”¹¹⁹ Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy az Akadémia érdemdús volt igazgatója és tanára, a nyugállományú *Farbaky István* nem költözött el Selmecről, ottani lakóhelyén maradt és haláláig odahaza – általános közmegebecsüléséből fakadó méltóságjelzővel – őrizte a régi akadémiai világ szellemét, emlékét.¹²⁰ A főiskolások után a tanári kar utolsó csoportja április 26-án elindult Selmecről, és ezzel az átköltözéssel¹²¹ megpecsételődött a főiskola selmeci sorsa. Furcsa kettősség jellemezte ekkor a főiskolát, amit jól kifejez *id. Ágfalvi Imre* (1893-1980) erdőmérnökjelöltnek címzett, 1919. április 19-én Sopronban kelt, de selmecebányai főiskolai pecséttel ellátott rektori levél is.

Ezt követően volt még egy rövid magyar uralom Selmecen, amikor a magyar vörös hadsereg 1919. június 6-án néhány napra kiűzte a városból a cseh csapatokat. E rövid, június 10-éig tartott időszaknak főiskolai vonatkozása annyiban volt, hogy *Gálffy Lajos* gépészmérnök, főiskolai tanársegéd¹²² a háromfős városi direktórium egyik tagja volt és *ifj. Czeke Endre* bányamérnök, az azonos nevű akkori selmeci dohánygyári igazgató fia¹²³ a direktórium mellett volt politikai megbízott. A *Dr. Paulovics István* evangéli-

kus líceumi főgimnáziumi tanár¹²⁴ szerkesztette Selmecbányai Vörösupjság címlapján írta, hogy „bizott és reménykedett a selmecebányai nép, hogy meghallják a túlsó oldalon is a mi rabságból előtörő panaszainkat, s diadalmas fegyvereik ismét szabaddá teszik ezt a földet a mi számunkra, s összetörik a ránk rakott bilincseket. Íme a reménység valóra változott. ... Ujjongó szeretettel köszöntötte a bátor fiúkat a selmecebányai nép. Sok derék selmecebányai gyerek van közöttük.”¹²⁵



11. kép: Főiskolai tanszéki pecsét 1916-ból. 1919 után a korábbi főiskolai pecsétek, pecsétes papírok becses múzeumi, levéltári vagy könyvtári emléktárgyakká váltak (forrás: szerző magánarchívumából)

Visszatérve – zárásként – a főiskolai hallgatók 1918. decemberi és a főiskolai tanárok 1919. áprilisi kényszerű menekülésére, távozására, ezen átköltözésekkel lezárult egy hosszú, közel két évszázados iskolatörténet az ősi bányavárosban és elkezdődött egy új ciklus a szintén ősi város Sopronban. Ugyanakkor a kényszerű költözéssel nem szűnt meg a selmeci szellem, az nem záródott be egy lepecsételt, ottmaradt dobozba, mert a selmeci diákhagyományokat az ősi Alma Matertől nem lehetett elszakítani, az élt, él és élni fog még sokáig az utódintézményekben, a hallgatók és az oktatók szívében. Így legyen! Vivát Akadémia!

DR. FRICZ-MOLNÁR PÉTER 2004-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen jogász, történelem szakos bölcsész és tanár, valamint politikaelmélet szakos bölcsész okleveleket kapott. 39 éves, nő, három fiúgyermek apja. 2004-től jogalkotással foglalkozó kormánytisztviselő, a Miniszterelnöki Hivatal Kormányirodán kormánytanácsadóként dolgozott, 2010-től a bányászati ügyekért is felelős Nemzeti Fejlesztési Minisztériumban jogi főosztályvezető-helyettes, jogtanácsos, jelenleg ennek utódjaként létrejött Innovációs és Technológiai Minisztériumban jogi osztályvezető. Közszolgálati idejében két alkalommal Miniszteri Elismerés kitüntetésben részesült. Tizenöt családtörténeti tárgyú cikke jelent meg, érdeklődik ősi bányapolgári (friedenliebi Fritz) családja és selmeci múltja iránt, gyűjti és számon tartja emlékeit. Az OMBKE tagja.

Lábjegyzetek

- ¹ Krug Lajos: Tüzek a végeken. Sopron, 2008. 17. és 20-21.
- ² Nemzeti Ujság, 13. (1931) 77. sz. IX-X. (ápr. 5.) Szita Dezső főiskolai hallgató, 1918-ban Selmecbányán tartalékos főhadnagy, a tiszt fél századalj egyik századparancsnoka, majd fél századparancsnoka volt, 1931-ben „A Felvidéket meg lehetett volna védelmezni a csehek ellen” címmel közölte a visszaemlékezését.
- ³ Katolikus Magyarok Vasárnapija, 79. (1972) 26. sz. 8. (jún. 25.) „VISSZAEMLEKEZÉS Főiskolánk 1918. évi novemberi és de-

cemberi selmeci végnapjairól. Írta 1966-ban egy selmeci öregdiák, aki jelenleg Magyarországon él és névtelen akar maradni.” Az ismeretlen személy kilétére fényt derült: Bakos József erdőmérnökről volt szó. Ehhez lásd Gál Péter József: Selmeci-soproni diákélet. Visszaemlékezések Sopron, 2019. 97.

- ⁴ Vitális György: Selmecbányától Sopronig. Szemelvények dr. Vitális István 1919-20. évi naplóiból és szakvéleményeiből. In: Bányászattörténeti közlemények 6. (2011): 133-166. Vitális István

- naplójából a témánk szempontjából releváns, az 1918. október 31-e és 1919. február 1-je közötti részek – sajnálatos módon – nincsenek meg.
- ⁵ Lichner József: Az Alma Mater kálváriás útja Selmezbányától Sopronig (szerk.: M. Szilas Katalin – Szüts István Gergely) Zalaegerszeg, 2019. 13-82.
- ⁶ Fekete Zoltán: A m. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola Selmezbányán és Sopronban. In: Selmezbányaiak Emlékkönyve (szerk. Hermann Miksa) Budapest, 1936. 57.
- ⁷ Gál P.: i. m. II. fejezetében lévő visszaemlékezések a főiskola „nagy” vagy „lázás” „csomagolására” utaltak a menekülés kapcsán.
- ⁸ Sági Éva: A Bányászati és Erdészeti Főiskola áttelepülése Selmezbányáról, 1918-1919. In: Gerundium egyetemtörténeti közlemények, 10. (2019) 2. sz. 62-79. (a továbbiakban: Sági É.: i.m.1)
- ⁹ Sági Éva: A M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola átköltözése Selmezbányáról Sopronba. In: Soproni Szemle 73. (2019) 3. sz. 282-295. (a továbbiakban: Sági É.: i. m.2)
- ¹⁰ Ifj. Sarkady Sándor: A selmeci főiskola exodus (1918-1919). In: Tamási Miklós: Pillanat. Sopron, 2018. 39-59.
- ¹¹ A selmezbányai M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola programja. Selmezbánya, 1917. 184-186.
- ¹² Magyar Jövő, 25. (1943) 54. sz. 6. (márc. 7.). Sági Balogh László cigányzenész (sz.: 1860, Eger) „a selmeci diákeveknek kedves tartozéka volt ... míg a világháború szegényt őt is kizavarta megszóított otthonából, ide dobta a fővárosba, ahol teljes elhagyatottságban halt meg 1919-ben.” Forrás: A régi mulató Magyarország (szerk. Markó Miklós). Budapest, 1927. 62.
- ¹³ http://leveltar.uni-sopron.hu/images/tablo/bke/bke_tablo_1918.jpg
- ¹⁴ Budapesti Hírlap, 38. (1918) 153. sz. 6. (júl. 4.)
- ¹⁵ Budapesti Hírlap, 38. (1918) 159. sz. 2. (júl. 11.)
- ¹⁶ Selmezbányai Híradó, 5. (1894) 44. sz. 2. (okt. 28.) Wekerle Sándor díszpolgári oklevele leírása a következő: „A rajz közepét a bányászat és kohászat egyesített jelkepe foglalja el, amely fölött aranyos keretben a város címere díszel. A közepet körülfogláló keret kepei, jobbról balra menő sorrendben: az új akadémiái palota, a pachertárhoi szállító torony, a kamaraház, a kopogó, az ó-vár, az Amália-akna; a bányászati tudomány és munka, gnómok által jelképezve: a Mária akna, a német-templom, a szent-Háromságtere, a városház, a Sándor-zúzó és az ún. Fritz-ház. A kereten kívül a Kálvária, a Szitnya és a II. József altárhoi szajnyilásának látképei foglalják el. Az oklevél szövege, a kép jelvényes közepét fedti.”
- ¹⁷ Városok Lapja, 13. (1918) 18. sz. 141. (szept. 7.)
- ¹⁸ Budapesti Hírlap, 38. (1918) 223. sz. 7. (szept. 24.). Az OMBKE említett közgyűlésén elhangzottokról, a színvonalas, de érzelmektől sem mentes „menni vagy maradni” vitáról a Bányászati és Kohászati Lapok (BKL) részletesen beszámolt: BKL, 51. (1918) 19. sz. 310-332. (okt. 1.)
- ¹⁹ Az Ujság, 16. (1918) 235. sz. 3. (okt. 8.)
- ²⁰ Erdészeti Lapok 57. (1918) 19-20. sz. 498. (okt. 15.)
- ²¹ Városok Lapja, 13. (1918) 22. sz. 174. (nov. 2.)
- ²² Sági É.: i. m.1 70.
- ²³ Fekete Z.: i. m. 57.
- ²⁴ Ennek részletei kapcsán lásd ifj. Sarkady Sándor: A selmezbányai főiskola hősi halott hallgatói [1914-1921]. Sopron, 2018.
- ²⁵ Ez a nagyelődő a főiskolai bányászati (ún. „B”) épület földszinti VIII. terme volt, ugyanis ott tartottak matematika (mennységtan) előadást. Ehhez lásd: A selmezbányai M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola programja. Selmezbánya, 1917. 38-39. és a tantervek melléklet.
- ²⁶ Gál P.: i. m. 98-99.
- ²⁷ Magyarország tisztai cím- és névtára, 37. (1918) 192.
- ²⁸ Az épület történetéhez lásd Fricz-Molnár Péter: Adalékok a selmezbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola rektorátusi épülete (Fritz-ház) történetéhez. In: Bányászati és Kohászati Lapok, 152. (2019) 4. sz. 25-33.
- ²⁹ Gál P.: i. m. 102.
- ³⁰ Nemzeti Ujság, 13. (1931) 77. sz. IX. (ápr. 5.)
- ³¹ Sági É.: i. m.1 69.
- ³² Katolikus Magyarok Vasárnapja, 79. (1972) 26. sz. 8. (jún. 25.)
- ³³ <https://artortenet.hu/index.php/item/191-penzertek-index-1754-ig>
- ³⁴ Nemzeti Ujság, 13. (1931) 77. sz. IX. (ápr. 5.)
- ³⁵ Magyar kormányprogramok 1867-2002. I. kötet (szerk. Kiss Péter) Budapest, 2004. 424.
- ³⁶ Magyar kormányprogramok i. m. 424.
- ³⁷ A Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár által őrzött, a 146781 sz. PM irat (Budapest, 1918. nov. 14.) és a 183196/1918. sz. FM irat (Budapest, 1918. nov. 21.) alapján.
- ³⁸ Világ, 9. (1918) 289. sz. 3. (dec. 10.)
- ³⁹ Réz Géza rektor dédunokájától, Nagy Domokos Imrétől származó írásos adatközlés (2019. jan. 19.).
- ⁴⁰ Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltár (OL) 1918-K 40-VII-1082.
- ⁴¹ Reggeli Hírlap, 27. (1918) 276. sz. 1. (dec. 1.)
- ⁴² MNL OL 1918-K 40-VII-640
- ⁴³ A Selmezbányai Ág. Hitv. Evang. Líceumi Főgimnázium Értesítője az 1917-18. tanévről. Selmezbánya, 1918. 15.
- ⁴⁴ A beszercebányai Felvidék páholyhoz kapcsolódott a selmeci Bányamécs szabadkőműves kör, amelynek Suhajda Lajos mellett – többek között – tagja volt Szentistványi Gyula főbányatanácsos, főiskolai tanár, Joerges Ágost (sz. 1861) könyvkereskedő vagy Kosáry János tanítóképzői tanár. Lásd Palatinus József – Barcsay Adorján: A szabadkőművesség bűnei I-II. Budapest, 1921. 306., 315., 149. és 174. A mű szabadkőműves-ellenes beállítottságú, de adatbősége miatt nélkülözhetetlen a forrásértékűsége.
- ⁴⁵ MNL OL 1918-K 40-VII-825
- ⁴⁶ Világ, 9. (1918) 289. sz. 11. (dec. 10.)
- ⁴⁷ Budapesti Hírlap, 38. (1918) 289. sz. 7. (dec. 10.)
- ⁴⁸ Reggeli Hírlap, 27. (1918) 282. sz. 3. (dec. 8.)
- ⁴⁹ A hivatalos állami népszámlálási adatok alapján 1910-ben Selmecc- és Bélabánya népességének 41,75%-a volt magyar anyanyelvű, míg ez az arányszám 1921-re 4,98%-ra, 1930-ra 2,30%-ra csökkent. Forrás: A Felvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai százalékos megoszlásban (1880-1941). KSH kiadvány, Budapest, 1996. 14., 16., 18.
- ⁵⁰ MNL OL 1918-K 40-VII-918.
- ⁵¹ Nemzetgyűlési almanach (szerk. Lengyel László és Vidor Gyula) Budapest, 1922. 141.
- ⁵² Fekete Z.: i. m. 57.
- ⁵³ Katolikus Magyarok Vasárnapja, 79. (1972) 26. sz. 8. (jún. 25.)
- ⁵⁴ Nemzeti Ujság, 13. (1931) 77. sz. IX. (ápr. 5.)
- ⁵⁵ Magyarország tisztai cím- és névtára, 37. (1918) 282.
- ⁵⁶ Népszava, 46. (1918) 296. sz. 3. (dec. 14.)
- ⁵⁷ Az Est, 9. (1918.) 293. sz. 3. (dec. 14.)
- ⁵⁸ Világ, 9. (1918) 294. sz. 10. (dec. 15.)
- ⁵⁹ Véltetően Krug visszaemlékezése alapján ezt a dátumot vette át a korábbi szakirodalom is (Lásd Hiller István: Az utolsó selmezbányai évek (1904-1919) In: Vivat Academia ... (szerk. Zsámboki László) Budapest, 1985. 171.)
- ⁶⁰ Krug L.: i. m. 17. és 20-21.
- ⁶¹ Magyarország tisztai cím- és névtára, 37. (1918) 282.
- ⁶² Krug L.: i. m. 18.
- ⁶³ Kiss Csaba: Selmeci exodus. In: Erdészeti Lapok, 154. (2019) 1. sz. 22-23. (jan.)
- ⁶⁴ Sébor János 1955 októberében készült önéletrajzának egy másolat-példánya a szerző magánarchívumában van, ugyanis Sébor János első felesége, Gombossy Klára – szintén a selmeci bányapolgár gyökerű fienlembi Fritz család leszármazottjaként – a szerző oldalági rokona.

- ⁶⁵ Budapesti Közlöny, 51. (1917) 207. sz. 3. (szept. 8.) Podhradszky István említett segítő szerepét dédunokája, Hoznek György is valószínűnek tartja.
- ⁶⁶ Kiss Vendel: A Selmeci Akadémia elköltöztetése. In: Erdészeti Lapok, 154. (2019) 1. sz. 25-26. (jan.)
- ⁶⁷ Fekete Z.: i. m. 57. Hét évvel később – 1943-ban, a korábbi visszaemlékezésétől eltérően – Fekete Zoltán Emlékezés című írásában december 15-ét írta a hallgatóság elvonulása napjaként. Lásd: Bátyánk, 3. (1943) 12. sz. 1. A két visszaemlékezés közül a korábbi – az 1918-as eseményekhez közelebbit – tekintem irányadónak, arra is figyelemmel, hogy az 1936-os kiadványban megjelent tanulmány tudományos jellegű írás, míg az 1943-as inkább emlékbeszédnek minősíthető.
- ⁶⁸ Magyarország tiszti cím- és névtára, 37. (1918) 142.
- ⁶⁹ Ez 1918. december 16-án (hétfőn) éjjeli 2 órát jelent.
- ⁷⁰ Rendeleti Közlöny a magyar kir. honvédség számára (Honvédségi Közlöny), 45. (1918) 11. sz. 224. (jan. 28.)
- ⁷¹ Nemzeti Ujság, 13. (1931) 77. sz. IX-X. (ápr. 5.)
- ⁷² <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTITerkepar/2344/view/?bbox=4945%2C-3679%2C6466%2C-2696>
- ⁷³ Katolikus Magyarok Vasárnapja, 79. (1972) 26. sz. 8. (jún. 25.)
- ⁷⁴ Pesti Hírlap, 40. (1918) 295. sz. 5. (dec. 17.) és Pesti Napló, 69. (1918) 295. sz. 6. (dec. 17.) Ehhez kapcsolódva lásd Miklós Ákos térképész munkáját: <http://mercator.elte.hu/~miklosakos/felvidek1918/index2.html>
- ⁷⁵ Fekete Z.: i. m. 57.
- ⁷⁶ Lichner J.: i. m. 28.
- ⁷⁷ Sági É.: i. m. 1 73.
- ⁷⁸ Sági É.: i. m. 1 74. A szerző a másik tanulmányában Réz Géza december 16-ai távirata alapján, amely szerint a csehek december 14-én szállták meg Garamberzencét, azt írja, hogy „a menekülés legvalószínűbb dátuma december 14-15.” Sági É.: i. m. 2 290. Réz Géza vélhetően tévedett a december 14-ei meg szállás tekintetében, ugyanis e kérdésben a hadügyminisztérium sajtóosztálya hivatalos jelentése – amely december 15-ét említett – tekinthető irányadónak. Ehhez lásd a 73. láljegyzetet.
- ⁷⁹ Bartha Dénes – Oroszi Sándor: Selmec, Téged soha nem feledtünk! Sopron, 2019. 362.
- ⁸⁰ Miklós Á.: i. m. (december 15. és 16.) <http://mercator.elte.hu/~miklosakos/felvidek1918/index2.html>
- ⁸¹ Pesti Napló, 69. (1918) 295. sz. 7. (dec. 17.)
- ⁸² Katolikus Magyarok Vasárnapja, 79. (1972) 26. sz. 8. (jún. 25.)
- ⁸³ Sági É.: i. m. 1 73.
- ⁸⁴ Világ, 9. (1918) 298. sz. 5. (dec. 20.)
- ⁸⁵ Budapesti Hírlap, 38. (1918) 299. sz. 5. (dec. 21.)
- ⁸⁶ Krug L.: i. m. 22.
- ⁸⁷ Fekete Z.: i. m. 57.
- ⁸⁸ Erdészeti Lapok, 58. (1919) 1-2. sz. 9. (jan. 15.)
- ⁸⁹ Reggeli Hírlap, 28. (1919) 4. sz. 3. (jan. 5.)
- ⁹⁰ Világ, 10. (1919) 17. sz. 7. (jan. 19.)
- ⁹¹ Pesti Napló, 70. (1919) 17. sz. 7. (jan. 19.)
- ⁹² Népszava, 47. (1919) 18. sz. 7. (jan. 21.)
- ⁹³ Magyar kormányprogramok i. m. 504.
- ⁹⁴ MNL OL W12 Miniszterelnökségi iratok, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1921. 01. 08. ülés 8. napirendi pontja).
- ⁹⁵ Lesenyi Ferenc: A műegyetem bányá- kohó- és erdőmérnöki karának múltja és jelene. In: Embernevelés 4. (1948) 11. sz. 521. (nov.)
- ⁹⁶ Az Ujság, 17. (1919) 24. sz. 6. (jan. 28.)
- ⁹⁷ Budapesti Hírlap, 39. (1919) 24. sz. 5. (jan. 28.)
- ⁹⁸ Pesti Napló, 70. (1919) 24. sz. 6. (jan. 28.)
- ⁹⁹ Lichner J.: i. m. 43.
- ¹⁰⁰ Az 1919.03.08-ai kormányülés 22. napirendi pontja jegyzőkönyve alapján (MNL OL W12).
- ¹⁰¹ Erdészeti Lapok, 58. (1919) 3-4. sz. 18-19. (feb. 15.)
- ¹⁰² A Bánya, 14. (1919) 2. sz. 1. (febr. 2.)
- ¹⁰³ Sági É.: i. m. 1 74.
- ¹⁰⁴ Lichner J.: i. m. 31.
- ¹⁰⁵ Világ, 10. (1919) 42. sz. 2. (febr. 18.)
- ¹⁰⁶ Világ, 10. (1919) 51. sz. 6. (febr. 25.)
- ¹⁰⁷ Népszava, 47. (1919) 51. sz. 6. (febr. 28.)
- ¹⁰⁸ Reggeli Hírlap, 28. (1919) 55. sz. 2. (márc. 6.)
- ¹⁰⁹ Szende Pál, lásd Magyar kormányprogramok i. m. 446.
- ¹¹⁰ Buza Barna, lásd Magyar kormányprogramok i. m. 446
- ¹¹¹ Böhm Vilmos, lásd Magyar kormányprogramok i. m. 446.
- ¹¹² Az 1919.03.08-ai kormányülés 22. napirendi pontja jegyzőkönyve alapján (MNL OL W12).
- ¹¹³ <https://artortenet.hu/index.php/item/191-penzertek-index-1754-ig>
- ¹¹⁴ Hiller István: Sopron harca a hajdani selmecbányai főiskola ide telepítéséért 1919-ben. In: Soproni Szemle, 23. (1969) 2. sz. 102.
- ¹¹⁵ A Bánya, 14. (1919) 4. sz. 2. (márc. 9.)
- ¹¹⁶ Jakob Domanszky hadnagy parancsa. Ehhez lásd Sági É.: i. m. 1 78.
- ¹¹⁷ Világ, 10. (1919) 61. sz. 4. (márc. 12.)
- ¹¹⁸ Ifj. Sarkady S.: i. m. 59.
- ¹¹⁹ Katolikus Magyarok Vasárnapja, 79. (1972) 26. sz. 8. (jún. 25.)
- ¹²⁰ Prágai Magyar Hírlap, 8. (1929) 5. sz. 11. (jan. 6.)
- ¹²¹ Aurel Lehoczky, 1919 áprilisában selmecbányai kormánybiztos a Selmecen végzett, és 1919 januárjában kormánybiztos Bohuslav Krizkonál sokkal erélyesebben lépett fel a Magyarországhoz hűséges tanári karral szemben. Ehhez lásd Sági É.: i. m. 1 74., 79.
- ¹²² A selmecbányai M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola programja. Selmecbánya, 1917. 121.
- ¹²³ Elektrotechnika, 13. (1920) 21-22. sz. 104. (nov. 15.), Magyarország tiszti cím- és névtára, 37. (1918) 190.
- ¹²⁴ A Selmecbányai Ág. Hitv. Evang. Liceumi Főgimnázium Értesítője az 1917-18. tanévről. Selmecbánya, 1918. 15.
- ¹²⁵ Selmecbányai Vörösűjság, 1. (1919) 1. sz. 1. és 3. (jún. 8.). Az újság a visszafoglalásban Schwarzer Edgár, Mihály Rezső, Lux Ferenc, Fogarasi József és Seimovics József parancsnokok szerepét emeli ki. Ekkor Báthory Sándor, Trczka Pál (bányamunkás) és Gálffy Lajos (gépészmérnök, főiskolai tanársegéd) alkotta direktórium, valamint a mellé rendelt ifj. Czeke Endre (bányamérnök) politikai megbízott vette át a város vezetését, majd – első és lényegében egyetlen intézkedésként – megkezdtek a helyi bányász vörösgárda és vörös őrség megszervezését a csehtől felszabadított városban

KÖZLEMÉNY

A 2020-ra tervezett 32. Nemzetközi Olaj- és Gázipari Konferencia és Kiállítás (Eger) elhalasztása

Tárgyi rendezvényt a koronavírus terjedésének és az esetleges fertőzések megelőzése érdekében a szervezőbizottság elhalasztja a **2021. szeptember 12-14.** közötti időszakra. Addig remélhetőleg befejeződnek a járvány miatti korlátozások és a tervezett oltási programok.

A helyszín és a program az előzőekben meghirdetettek szerinti és változatlan.

Jó szerencsét!

id. Ősz Árpád, a szervezőbizottság elnöke